

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.4.02>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Марія НАКОНЕЧНА

Психологічна проблема інтерсуб'єктності в освітньому процесі

MARIIA NAKONECHNA. **The psychological problem of intersubjectivity in the educational process.** *Intersubjectivity is a position of recognizing and actualizing each other's subjectivities (personalities) in interaction. Intersubjectivity is a source of inspiration and a sense of inner freedom.*

The human desire for freedom is rooted in harmonious, constructive relationships. The more open a person is to intersubjective interaction, the more fully personal freedom is realized - freedom that is revealed in parity, equal relations. Intersubjective interaction fills the aspirations, plans, ideals, and dreams of people with real content and activity. In intersubjective interaction, a person is revealed as a personality, subject, and individuality.

In difficult life experiences, intersubjective interaction becomes an important resource of support. People, treating each other as equals and inspiring them to release their subjectivity potential, become true creators in different senses of the word - interpersonal, socially transformative, creative, etc.

Intersubjectivity is focused on the highest manifestations of the human psyche and culture in general. Thanks to intersubjectivity, a person

masters new stages of development and humanistic progress in general. An individual better understands what it means to be a human being and to remain one in various, sometimes extremely unfavorable, circumstances.

Intersubjectivity allows for the development of personal reflection and thinking when the subject of consideration is one's own personality. Through the prism of intersubjectivity, a person better understands himself or herself, in particular in terms of interaction with other people. Intersubjectivity is an interaction with others designed to promote personal development. The mechanism of intersubjective interaction is the development of dynamic meaning systems of people involved in the interaction. Intersubjective interaction develops along with the enrichment of individual dynamic meaning systems of participants. By engaging in intersubjective interaction, a person becomes more human and develops his or her personal potential.

Key words: intersubjectivity, psychology, development.

1. Вступ

Дослідження інтерсуб'єктності як сукупності зв'язків між людьми – це дуже актуальна тема, яка може дозволити прослідкувати закономірності не тільки міжособистісних відносин, але й складних інтраособистісних структур, зокрема на етапі юності. Інтерсуб'єктність постає як система спільно-розподілених інтерію-та екстеріоризованих діяльностей живого активного суб'єкта, автора своїх життєвих вчинків та дій. Отже, інтерсуб'єктність є фактором розвитку особистості і сама розвивається в реальній системі особистісної життєтворчості.

Інтерсуб'єктність – це властивість взаємодії сприяти виявам авторства, активності, відповідальності, гнучкості, креативності людей. У широкому сенсі інтерсуб'єктність виявляється у прагненні поділитися з іншим можливими радостями та здобутками, виразити в думці, слові, дії своє ставлення до Іншого – близької людини, знайомого, групи людей, суспільства, Узагальненого Іншого (за Дж.Г. Мідом), себе-як-іншого (свого alter-ego).

У психоаналітичному напрямку досліджуються процеси інтерсуб'єктивності в психотерапії, але досі ще не розроблена належним чином тема інтерсуб'єктності в контексті культурно-історичної психології Л.С. Виготського. У той же час саме теорія Л.С. Виготського дає нам відповіді про те, як функціонує та розвивається

свідомість, як реально розкривається та реалізується психологічне життя людини. Закон Л.С. Виготського про подвійне народження психічної функції – спочатку як інтерпсихологічної, потім як інтрапсихологічної, – задає основний науковий вектор наших досліджень інтерсуб'єктності.

Інтерсуб'єктність задає якісно новий вимір міжособистісних стосунків – вимір взаємного розвитку. Інтерсуб'єктність – це така характеристика відносин між людьми, яка може описати та пояснити, як міжособистісна взаємодія стає взаєморозвивальною та розкриває потенціал суб'єктності (авторства, відповідальності, рефлексивності, креативності) учасників. Інтерсуб'єктність виникає і розвивається на межі внутрішніх світів людей, які взаємодіють між собою у такий спосіб, який сприяє саморозкриттю, зростанню відповідальності, рефлексивності, креативності, відчуття авторства у всіх включених до інтеракції індивідів.

Інтерсуб'єктність об'єднує людей і показує, з ким є спільні цінності та сенси, ідеали та переконання. Завдяки інтерсуб'єктній взаємодії (як одному з факторів) людина може зважитися на подвиг або принаймні на суспільно, ціннісно значущі дії.

Інтерсуб'єктна взаємодія – це взаємодія між людьми, яка сприяє збільшенню рівня суб'єктності учасників та зростанню креативності, рефлексивності, відповідальності та активності, будучи при цьому спрямованою на віднайдення сенсів та забезпеченою механізмом врахування суб'єктної позиції іншої людини.

2. Виклад основного матеріалу

Щоб зрозуміти інтерсуб'єктність, необхідно розрізняти суб'єктність та суб'єктивність. На нашу думку, суб'єктивність – це здатність людини до цілепокладання, схильність бути активною, ініціативною, відповідальною. Суб'єктність припускає, до того ж, врахування суб'єктної позиції іншої людини. Тобто у відносинах інтерсуб'єктності я є активним, вільним, творчим суб'єктом і очікую від іншого виявлення такої суб'єктної позиції, враховую логіку взаємодії з іншим як з унікальною неповторною сутністю.

Посилаючись на Л. Фейєрбаха, Л.С. Виготський зауважує: «...те, що абсолютно неможливо для одного, можливо для двох» [Vygotsky, 1983, с. 230]. І додає: «...те, що неможливо в плані індивідуального розвитку, стає можливим в плані розвитку соціального» [Vygotsky, 1983, с. 230]. Одним із важливих положень культурно-історичної

теорії є положення про соціальний характер вищих психічних функцій. Фактично, якщо ми зрозуміємо, яким чином стає можливим в соціальному, інтерпсихологічному плані те, що попередньо було неможливим індивідуально, інтрапсихологічно, то зможемо дати відповідь на деякі питання, які стосуються функціонування та розвитку свідомості. Важлива роль тут належить відносинам інтерсуб'єктності як таким, де в розподіленій між людьми формі народжується, визріває нова якість. Відносини інтерсуб'єктності надихають, дають простір для особистісного розвитку та різних форм самовиявлення, будучи при цьому вершиною особистісного в міжособистісній взаємодії.

Інтерсуб'єктність – це позиція визнання та актуалізації суб'єктностей (особистісностей) один одного у взаємодії. Інтерсуб'єктність слугує джерелом натхнення та відчуття внутрішньої свободи.

Прагнення людини до свободи укорінене в гармонійних, конструктивних взаєминах. Чим відкритішою є особистість до інтерсуб'єктної взаємодії, тим повніше реалізується особистісна свобода – свобода, яка розкривається у паритетних, рівних відносинах. Інтерсуб'єктна взаємодія наповнює реальним змістом та діяльністю прагнення, плани, ідеали та мрії людей. У інтерсуб'єктній взаємодії людина розкривається як особистість, суб'єкт та індивідуальність.

У важких життєвих випробуваннях інтерсуб'єктна взаємодія стає важливим ресурсом підтримки. Люди, ставлячись один до одного паритетно, та надихаючи вивільняти свій потенціал суб'єктності, стають справжніми творцями в різних сенсах цього слова – міжособистісному, соціально-перетворюючому, власне креативному тощо.

Інтерсуб'єктна взаємодія тісно пов'язана з резиліентністю, особливо там, де ми говоримо про групову резиліентність, наприклад сімейну. Резиліентність розуміється [Fletcher, & Sarkar, 2013; Schwarz, 2018] як здатність швидко відновлюватися після сильних стресів та травматичних подій. Стрессова реакція “tend and befriend” («прихилися і задружися») фактично використовує потенціал інтерсуб'єктної взаємодії для конструктивних дій у складних ситуаціях [McGonigal, 2016]. Поряд з такими класично визначеними реакціями на стрес, як втеча, завмирання або активна боротьба, реакція “tend and befriend” («прихилися і задружися») показує, що можна шукати ресурси в ситуаціях міжособистісного спілкування, а

особливо у інтерсуб'єктній взаємодії.

Відповідно у критичних ситуаціях життя інтерсуб'єктна взаємодія допомагає вистояти, подолати труднощі, надихнутися на потрібні дії, а якщо необхідно – і на героїчні вчинки. Поговоривши з іншою людиною з урахуванням інтерсуб'єктних настанов, людина може відчувати прилив сил, енергії, подолати несприятливі стани тривожності, страхів, невпевненості тощо. Це особливо яскраво помітно у психотерапевтичному діалозі, але може бути справедливим для взаємодій, у яких люди довіряють один одному та відчують безпеку і захищеність у відносинах.

Юнацький вік – особливий. Це і дружні, і романтичні, і учбово-професійні відносини. І чим більше в цих відносинах диз'юнктивних, але надзвичайно цінних проявів інтерсуб'єктності, тим краще. Юнаки та дівчата вірять в добро, правду, справедливість, вищі ідеали. І це є основою героїзму, на який надихаються молоді люди. Звісно, не всі переживають юність конструктивно. Зокрема, в цей час часто дебютують психічні розлади, з'являються різні деструктивні залежності, манії, виникають поведінкові розлади. Майже в кожному з цих випадків юнак чи юнка може актуалізувати свою суб'єктність і, наприклад, навчитися жити з психічними розладами, подолати залежності та шкідливі потяги, вирівняти та гармонізувати свою поведінку. Людина як суб'єкт може самостійно регулювати різні аспекти свого життя, і тільки від неї залежить, чи підніметься вона до рівня героя або всебічно розвиненої індивідуальності, чи впаде в глибини деструктивності.

За Е. Фроммом, люди можуть прагнути як «свободи від», так і «свободи для». Саме орієнтація на свободу поряд з пов'язаною з нею відповідальністю дозволяє включатися у високорозвинені форми інтерсуб'єктної взаємодії.

Інтерсуб'єктна взаємодія тісно пов'язана з творчістю. Інтелектуальна активність, яку досліджувала Д.Б. Богоявленська, може реалізуватися на трьох основних рівнях – репродуктивному, евристичному та творчому. Чим вищий рівень інтелектуальної активності, тим більш імовірними будуть високорозвинені форми інтерсуб'єктної взаємодії, в які можуть включатися індивіди.

У понятті інтерсуб'єктності з'єднуються підходи Л.С. Виготського та С.Л. Рубінштейна. У Л.С. Виготського – через спільне творення значень, організацію взаємодії у зоні найближчого розвитку дитини, поняття переживання та ідеальних форм. У С.Л. Рубінштейна – при

визначенні особистості «як сукупності внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи» [Payne, 1969].

У книзі Януша Вишневського «Самотність у мережі» описано взаємини двох персонажів, які прагнуть знайти інтерсуб'єктність у світі відчужених стосунків. Головна героїня заміжня, але у неї немає близьких взаємин з чоловіком. Головний герой книги з радістю та хвилюванням відгукується на переписку засобами комп'ютерно опосередкованої комунікації через месенджер ICQ, і персонажам вдається віднайти справжню інтерсуб'єктну взаємодію і пережити глибоке, пристрасне кохання.

Глибинна потреба людини бути пов'язаною з іншими може реалізуватися у інтерсуб'єктній взаємодії, яка, слідом за цим, може принести свободу, осмисленість та екзистенційну радість в життя людей, дотичних до цієї конкретної інтерсуб'єктності.

Існує тісний зв'язок суб'єктності та мислення, яке, починаючи з підліткового віку (Л.С. Виготський, «Педологія підлітка»), стає центральною вищою психологічною функцією. Суб'єктність – це відповідальність людини за здійснені нею мисленнєві акти та перехід їх у вольові дії. Інтерсуб'єктність – це розподілена між людьми функція орієнтації на розвиток, свободу та особистісне зростання.

Інтерсуб'єктність координує мисленнєві вищі психологічні функції окремих індивідів у задачу спільного пошуку відповідей на поставлені завдання. Таким чином, інтерсуб'єктність посилює конструктивні ефекти від індивідуальних зусиль, індивідуального розвитку вищих психічних функцій до спільно-розподіленого розвитку, коли те, що було неможливим для однієї людини, стає можливим для кількох осіб (Л. Фейєрбах).

Якщо прийняти за істину твердження, що особистості можна дати визначення, подібне до даних у 1960-х - 1980-х рр. у радянській психології, то особистість уподібнюють до мобільного телефону (система міжособистісних, суспільних стосунків). Насправді особистість - це набагато більше, ніж система чи нейронних, чи міжособистісних зв'язків. Це єдність у розмаїтті мислення, волі, емоцій, діяльності та свідомості.

У понятті про особистість є свобода, яка тим більша, чим людина як носій особистісності є більш творчою, працювитою і життєстійкою.

Філогенез людського розуму нескінченний (як і в просторі та часу немає меж, згідно з твердженнями фахівців у цих галузях).

З точки зору вікової психології перше слово означало «мама» (звертання до найближчої людини), і тут зачатки діалогу у віковій ситуації «Ми» від народження орієнтовно до кінця першого року життя дитини (Л.С. Виготський).

Формами інтерсуб'єктності в процесі онтогенезу виступають: в юності - дружба і любов, в дитинстві – інтерсуб'єктна гра, у дорослому віці плюс до цього – інтерсуб'єктні стосунки, інтерсуб'єктна (трудова) діяльність.

Протилежність екзистенціальному - етичне. Наприклад, існують екзистенційні даності (за І. Яломом - самотність, свобода, смерть, сенс), але є й етичні орієнтири та вимоги (у філософії - у стоїків, категоричний імператив І.Канта).

Л.С. Виготський (Zavershneva, & van der Veer, 2018, с. 183) писав: «По суті, є два виходи з глухого кута обдарованості: або творча діяльність, тобто продуктивність (талант і геній), або те, про що я кажу, тобто інтелект в особистості, момент творчості включений у цю другу постановку питання». Тут ми можемо побачити паралель із теорією кохання С.Д. Максименка - М.В. Папучі (Maksymenko, 2017), тому що вираз «інтелект в особистості» схожий на продуктивне кохання, коли двоє людей зустрічають одна одну і вже починається побудова нової особистості, дитини як дива (О.Ф. Лосєв).

У творі В. Шекспіра «Гамлет» зустріч із Тінню, із привидам - це зустріч із відчуженою частиною самого Гамлета, суб'єкта, героя, сина, який трагічно переживає смерть найближчої людини - батька.

Головною діючою силою, головною «неуждою» (С.Д. Максименко) (Maksymenko, 2017) в «Гамлеті» є доля. Доля героя, його друзів, нареченої, родичів. Доля схрещує свій меч з обставинами та прагненнями персонажів. Автор твору - В. Шекспір - замислюється над тим, як можна здійснити себе в цьому світі - як можна протиставити себе злу (убивству батька), як віднайти кохання, хоч і збожеволіла наречена, як залишитися людиною й не втратити це. Гамлет виступає не лише оголеною неуждою (С.Д. Максименко) (Maksymenko, 2017) бути людиною, а й вираженням максимальної розірваності внутрішнього діалогу особистості на межі здоров'я й божевілля, етичних прагнень та екзистенціальних даностей (у цьому разі - вбивств, зрад etc.). І ми як читачі бачимо, що перемагає етика, а не зловісні обставини; цілісність та інтеграція, а не безумство; вибір «бути», а не вибір «не бути».

Момент творчості обов'язково включає в себе інтелект та особистості, що, зокрема, доведено в теоретичних та експериментальних дослідженнях Д.Б. Богоявленської.

Ми провели ряд емпіричних досліджень інтерсуб'єктної взаємодії. Був створений та пройшов первинні етапи стандартизації опитувальник «Методика діагностики інтерсуб'єктності». Опитувальник показав конвергентну та конструктивну валідність, узгодженість, надійність та ретестову надійність. Факторна модель опитувальника включає такі чотири фактори: I – «Ефекти інтерсуб'єктної взаємодії»; II – «Спілкування і взаємодія»; III – «Врахування суб'єктної позиції іншого»; IV – «Чути інших та бути почутим». Втім, ми прийшли до висновку, що інтерсуб'єктна взаємодія як складний психологічний феномен не може бути повністю та адекватно досліджена за допомогою опитувальника. Тому створений та стандартизований нами опитувальник залишається додатковим методом дослідження інтерсуб'єктної взаємодії.

3. Висновки

Необхідність допомагати українським біженцям з точки зору підтримки ментального здоров'я та психосоціального благополуччя очевидна та обґрунтовувалася в наукових працях неодноразово (Bürgin, et al., 2022; International Medical Corps, 2022). Практика надання психологічної допомоги українцям показує ефективність, екологічність та валідність масштабованих практик низької інтенсивності («Самодопомога+», «Управління проблемами+», «Важливі навички в період стресу»). Спільні зусилля міжнародних організацій (Inter-Agency Standing Committee, 2007) можуть справді змінити на краще ситуацію з психологічною підтримкою найвразливіших верств населення, які страждають внаслідок російської агресії.

Інтерсуб'єктність орієнтована на вищі прояви людської психіки та культури загалом. Завдяки інтерсуб'єктності людина оволодіває новими щаблями розвитку та в цілому гуманістичного прогресу. Індивід краще усвідомлює, що означає бути людиною та залишатися нею в різних, іноді вкрай несприятливих обставинах життя.

Інтерсуб'єктність дозволяє розвинути особистісну рефлексію та мисленню людини, коли предметом розгляду стає її власна особистісність. Крізь призму інтерсуб'єктності людина краще розуміє саму себе, зокрема в площині взаємодії з іншими людьми.

Інтерсуб'єктність – це взаємодія з іншими, покликана сприяти особистісному розвитку. Механізмом інтерсуб'єктної взаємодії є розвиток динамічних смислових систем людей, залучених до інтеракції. Інтерсуб'єктна взаємодія розвивається разом зі збагаченням індивідуальних динамічних смислових систем учасників. Включаючись до інтерсуб'єктної взаємодії, людина в більшій мірі стає людиною та розвиває свій особистісний потенціал.

References:

1. Bürgin, D., Anagnostopoulos, D., the Board and Policy Division of ECAP, Vitiello, B., Sukale, T., Schmid, M., & Fegert, J. M. (2022). Impact of war and forced displacement on children's mental health—multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European child & adolescent psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z>
2. Dafermos, M. (2018). *Rethinking cultural-historical theory: A dialectical perspective to Vygotsky* (Vol. 4). Springer.
3. Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological Resilience: A Review and Critique of Definitions, Concepts and Theory. *European Psychologist*, 18(1), 12–23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124>
4. Inter-Agency Standing Committee [IASC]. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*. Geneva, Switzerland: IASC 2007.
5. International Medical Corps. (2022). *Rapid Mental Health & Psychosocial Support Situational Analysis*. https://cdn1.internationalmedicalcorps.org/wp-content/uploads/2022/04/2022_IMC-Poland-MHPSS-Rapid-Needs-Assessment.pdf
6. Maksymenko, S. D. (2017). Personality begins with love. *Проблеми сучасної психології*, (1), 7-12.
7. McGonigal, K. (2016) *The upside of stress: Why stress is good for you, and how to get good at it*. New York, NY: Avery.
8. Payne, T. R. (1969). S.L. Rubinštejn and the philosophical foundations of Soviet psychology. D. Reidel.
9. Schwarz, S. (2018). Resilience in psychology: A critical analysis of the concept. *Theory & Psychology*, 28(4), 528-541. <https://doi.org/10.1177/0959354318783584>
10. Vygotsky, L. S. (1983). *Collected works*. Vol. 5. *Fundamentals of defectology*. Moscow, Pedagogika. 386 p.
11. Zavershneva, E., & van der Veer, R. (2018). *Zapisnye knizhki L.S. Vygotskogo. Izbrannoe* [Notebooks of L.S. Vygotsky. Selected Works], Moscow, Kanon+, Reabilitacia.

Transliteration of References:

1. Bürgin, D., Anagnostopoulos, D., the Board and Policy Division of ECAP, Vitiello, B., Sukale, T., Schmid, M., & Fegert, J. M. (2022). Impact of war and forced displacement on children's mental health—multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European child & adolescent psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z>
2. Dafermos, M. (2018). *Rethinking cultural-historical theory: A dialectical perspective to Vygotsky* (Vol. 4). Springer.
3. Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological Resilience: A Review and Critique of Definitions, Concepts and Theory. *European Psychologist*, 18(1), 12–23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124>
4. Inter-Agency Standing Committee [IASC]. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*. Geneva, Switzerland: IASC 2007.
5. International Medical Corps. (2022). *Rapid Mental Health & Psychosocial Support Situational Analysis*. https://cdn1.internationalmedicalcorps.org/wp-content/uploads/2022/04/2022_IMC-Poland-MHPSS-Rapid-Needs-Assessment.pdf
6. Maksymenko, S. D. (2017). Personality begins with love. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi*, (1), 7-12.
7. McGonigal, K. (2016) *The upside of stress: Why stress is good for you, and how to get good at it*. New York, NY: Avery.
8. Payne, T. R. (1969). S.L. Rubinštejn and the philosophical foundations of Soviet psychology. D. Reidel.
9. Schwarz, S. (2018). Resilience in psychology: A critical analysis of the concept. *Theory & Psychology*, 28(4), 528-541. <https://doi.org/10.1177/0959354318783584>
10. Vygotsky, L. S. (1983). *Collected works*. Vol. 5. *Fundamentals of defectology*. Moscow, Pedagogika. 386 p.
11. Zavershneva, E., & van der Veer, R. (2018). *Zapisnye knizhki L.S. Vygotskogo. Izbrannoe* [Notebooks of L.S. Vygotsky. Selected Works], Moscow, Kanon+, Reabilitacia.

The Author

Mariia NAKONECHNA
*PhD in Psychology, Adiunkt,
 Higher School of Business,
 National Louis University,
 Nowy Sącz, Poland*
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2437-0853>
<https://www.researchgate.net/profile/>
 E-mail: maria.nakonechna2014@gmail.com

Abstracts

МАРІЯ НАКОНЕЧНА. Психологічна проблема інтерсуб'єктності в освітньому процесі. *Інтерсуб'єктність – це позиція визнання та актуалізації суб'єктностей (особистісностей) один одного у взаємодії. Інтерсуб'єктність дозволяє розвинути особистісній рефлексії та мисленню людини, коли предметом розгляду стає її власна особистісність. Крізь призму інтерсуб'єктності людина краще розуміє саму себе, зокрема в площині взаємодії з іншими людьми. Механізмом інтерсуб'єктної взаємодії є розвиток динамічних смислових систем людей, залучених до інтеракції.*

Ключові слова: інтерсуб'єктність, психологія, розвиток.

MARIIA NAKONECHNA. Psychologiczny problem intersubiektywności w procesie edukacyjnym. *Intersubiektywność to postawa wzajemnego uznania i aktualizacji podmiotowości (osobowości) w interakcji. Intersubiektywność pozwala na rozwój refleksji osobistej oraz myślenia jednostki, gdy przedmiotem rozważań staje się jej własna osobowość. Poprzez pryzmat intersubiektywności człowiek lepiej rozumie samego siebie, zwłaszcza w kontekście relacji z innymi ludźmi. Mechanizm intersubiektywnej interakcji polega na rozwoju dynamicznych systemów znaczeniowych jednostek zaangażowanych w interakcję.*

Słowa kluczowe: intersubiektywność, psychologia, rozwój.